

BO‘LAJAK PEDAGOGLARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH

Sherqo‘ziyeva Zarnigor Farhodjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Pedagogika va psixologiya fakulteti

Pedagogika yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada kommunikativ kompetentlik tushunchasining pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilish masalasiga e‘tibor qaratilgan. Ayniqsa, kommunikativ kompetentlik tushunchasiga nisbatan olimlar tomonidan berilgan ta‘riflar, yondashuvlar mazmun mohiyatlari o‘qituvchining kasbiy kompetentlik sifatleri keltirilgan. Shuningdek, kommunikativ kompetentlikning yondashuvlari, mezonlari tahlil materiallari asosida bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: kompetentlik, kommunikativ, kommunikativ kompetentlik, kommunikativ bilim, kommunikativ qobiliyat, kommunikativ ko‘nikma, muloqot malakalari, ijtimoiy idrok, shaxslararo munosabatlar, kasbiy kompetentlik sifatleri.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish muvaffaqiyati, kasbini san‘at darajasiga olib chiqib, o‘nlab, yuzlab shogirdlar tayyorlaganligi uchun berilgan unvondir. Yoki ma‘lum bir dunyoga yangi ko‘z bilan qaraydigan, uddaburon, ishning ko‘zini biluvchi, buyuk kelajagimiz poydevorini quruvchi va yuksaltiruvchi mutaxassis kadrlarni tayyorlash Respublikamiz pedagoglari oldida turgan eng muhim va mas‘uliyatli vazifadir.

“Kompetensiya” tushunchasi, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv, kompetensiya egasi ma‘nosini anglatib, bu atamalarning mazmuni haqida to‘xtalish uchun, eng avvalo, asrlar davomida shakllangan bu boradagi milliy an‘ana va qadriyatlarga e‘tibor qaratamiz. Bizning yurtimizda biron-bir kasbkor egasi o‘z kasbini mahorat bilan egallab, uni shogirdlariga o‘rgata boshlasa, uning nomiga mazkur kasb atamasini qo‘shib atay boshlaganlar. Mosh tabib, Omon tabib, Oboqul kulol, Latif sartarosh, Murodjon hofiz, Mamatoy temirchi yoki Mamatoy aka pichoqlari va hokazo. Bu e‘tirof aynan shu odamning ma‘lum bir kasb egasi bo‘lganligi uchun emas, balki muayyan hudud aholisining biron-bir kasb bilan shug‘ullanishi hamda ana shunday e‘tirofga yuksak muvaffaqiyatlari orqali erishganliklaridan dalolat beradi. Chust pichoqlari, Chust do‘ppisi, Rishton kulollari, Urgut kulollari, Samarqand nonvoylari, nonlari va hokazo. Bu albatta, o‘z kasbkorini uzluksiz rivojlantirib, ko‘p yillar mobaynida elga xizmat qilgan kishi yoki kasbkor egasiga yoki jamoaga berilgan e‘tirof, vakolat, ishonch –z amonaviy va ilmiy til bilan aytadigan bo‘lsak, kompetensiya ekanligini sezib olish qiyin emas. Xalq san‘ati borasida ham shunday

fikrlarni aytish mumkin, ammo kasbning oliy darajaga ko'tarilishi, bu kompetensiyadan balandroq malaka – mahoratdir.

L.M.Mitina pedagogik kompetentlik - deganda predmet haqidagi bilimlar, o'qitish metodikasi va didaktikasi, pedagogik muloqot ko'nikma va malakasi, shuningdek o'z-o'zini rivojlantirish, o'z-o'zini takomillashtirish, o'zo'zini amalga oshirish usullari va vositalarining uyg'un birlashishini tushungan. U pedagogik kompetentlik tuzilmasida quyidagi uchta tashkil etuvchini ajratgan: faoliyatli, kommunikativ va shaxsiy. L.M.Mitina tomonidan taklif etilgan pedagogic kompetentlikni tuzilmalashtirishdan kelib chiqqan holda, biz, bo'lajak mutaxassislar uchun egallanish darajasi pedagogik kompetentlikning rivojlanish darajasini aniqlaydigan quyidagi kompetensiyalar majmuasi yetarli va zarur deb hisoblaymiz:

- faoliyatli yoki maxsus kompetensiya (bilim, ko'nikma, malaka va pedagogic faoliyatni amalga oshirishning individual usullari);

- shaxsiy yoki kasbiy kompetensiya (kasbiy o'z-o'zini takomillashtirish va o'z-o'zini amalga oshirishga oid bilim, ko'nikma va malakalar);

- kommunikativ kompetensiya (pedagogik faoliyatni ijodiy amalga oshirishga oid bilim, ko'nikma va malaka) Professionallik va kompetentlik tushunchalari umumiy xususiyatlarga ega.

Shuni ta'kidlash kerakki, har doim ham belgilangan talablar va standartlarga to'liq mos keladigan odamlar chinakam professionallar bo'lavermaydi, sabab, ba'zilari bilimlarni amalda qanday qo'llashni bilishmaydi, demak, bunday pedagogik faoliyat samarasiz bo'lib qolaveradi. Kasbiy pedagogik kompetensiyalarni alohida turlarga ajratish maqsadga muvoqirdir:

- maxsus pedagogik kompetensiya;

- pedagogik faoliyatni zarur darajada amalga oshirish uchun yetarli ma'lumotga ega bo'lish. Bundan tashqari, pedagogning o'z kasbiy darajasini munosib baholay olishi va mutaxassis sifatida o'z rivojlanishini belgilash qobiliyati ushbu turga bog'liq;

- ijtimoiy pedagogik kompetensiya;

- ijtimoiy vakolat darajasi pedagogning hamkasblari bilan munosabatlarni samarali qurishi, birgalikdagi harakatlarni rejalashtirish qobiliyatini belgilaydi. Samarali aloqa ko'nikmalari, pedagogik madaniyat va ish natijalari uchun javobgarlik;

- bularning barchasi ijtimoiy pedagogik kompetensiya tushunchasiga kiritilgan;

- shaxsiy pedagogik kompetensiya;

- bu pedagogik ishni oqilona tashkil etish qobiliyati bo'lib, vaqtni boshqarish, shaxsiy o'sishga intilish uning asosiy tarkibiy qismlaridir. Shaxsiy pedagogik kompetensiyaning yuqori darajasi ega bo'lgan ishchilar charchashga kamroq moyil, vaqt bosimida ishlashga qodir.

Jahonda oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari hamda talaba-bo'lajak o'qituvchilarni o'qitish sifatiga nisbatan teng sharoitlar yaratish, tajriba almashish va

ularning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishga ko‘maklashish, ta‘lim jarayoniga innovasion pedagogik texnologiyalarni kiritishga e‘tiborni qaratish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Respublikamizda olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar yoshlarimizning xorijdagi tengdoshlari bilan ilm-fan, madaniyat, tadbirkorlik, sport va boshqa sohalarda faol muloqotda bo‘lishi, ularning o‘z salohiyatini dunyo miqyosida namoyon etishi uchun katta imkoniyat yaratmoqda. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida “pedagog kadrlarning kasbiy mahorati sifati va saviyasini uzluksiz yuksaltirish” oliy ta‘lim tizimini kompleks rivojlantirish bo‘yicha eng muhim ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi. Bularning barchasidan biz yagona bir maqsadni ko‘zda tutmoqdamiz – O‘zbekiston ilm-fan, intellektual salohiyat sohasida, zamonaviy kadrlar, yuksak texnologiyalar borasida dunyo miqyosida raqobatbardosh bo‘lishi shart deb ta‘kidlandi. Oliy ta‘lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish globallashtirish jarayoni talablari asosida takomillashtirish zaruriyatini vujudga keltirdi. Bo‘lajak o‘qituvchining kommunikativ kompetentligini rivojlantirish shartlaridan biri unda insonparvarlik kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish hisoblanadi. Biz aynan pedagogik fanlarning mazmuni bo‘lajak o‘qituvchi kommunikativ insonparvarlik asosini rivojlantirishga ko‘maklashishi mumkin deb hisoblaymiz. Shuning uchun psixologik-pedagogik tayyorgarlik mazmuni alohida e‘tibor predmetiga aylanadi. Pedagogika sohasining davlat ta‘lim standartlari, malaka talablarida fanlarni tanlovi, mantiqi, psixologik-pedagogik fanlarni o‘rganish izchilligi tamoyillariga taalluqlidir. Turli fanlarda materialning takrorlanishini bartaraf etish, talabalarning o‘quv yuklamalari hajmi, ularning mustaqil ishlarini tashkil etish to‘g‘risida ko‘p gapirilmoqda. Deyarli barcha ekspertlar pedagogik fanlar nomenklaturasi aniq mantiqqa ega emasligini, ularning mazmuni esa pedago–gika va ta‘lim sohasidagi nazariy tadqiqotlarning zamonaviy holatini aks ettirmasligini ta‘kidlaydilar. Oliy ta‘lim muassasalarida pedagogika sohasining davlat ta‘lim standartlari, malaka talablarida psixologik-pedagogik tayyorgarlik fanlarni o‘qitishda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limga taalluqli masalalar, umuman ta‘lim falsafasi, o‘quv-tarbiya jarayonining insonparvarligi asoslari ko‘rib chiqish zarur. Ayrim masalalar esa texnologiya darajasi bilan cheklangan (o‘zaro munosabat texnologiyasi, o‘z-o‘zini rivojlantirish texnologiyasi). Nazoratning turli ko‘rinishlarida etarlicha ko‘p joy ajratilgan (tashhis, oraliq, joriy, yakuniy,), ammo o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlarni insonparvarlashtirishning usullaridan biri sifatida, o‘quvchilarning ta‘lim va tarbiya olishlari jarayonidagi sub‘ektiv vaziyatlarining namoyon bo‘lishi sifatida o‘z-o‘zini nazorat qilish, o‘zaro nazorat masalasi ko‘rib chiqilmagan. Pedagogik muloqot o‘quv-tarbiya jarayonidan alohida, undan tashqari bo‘lgan yaxlit sifatida qaraladi. Kasbiy ahamiyatli shaxsiy sifatlar, pedagogik qobiliyatlar, pedagogik vaziyat, kasbiy bilimlar va ko‘nikmalar, pedagogik muloqot pedagogik nazariyalar,

tizimlar, texnologiyalar, pedagogik kasbga kirish mavzularida ochib beriladi. Shu bilan birga, pedagogik faoliyat muammolari bo'yicha ko'p sonli tadqiqotlar materiallariga asoslanib, aynan o'qituvchi va o'quvchining bevosita pedagogik muloqotida pedagogning kasbiy ahamiyatli shaxsiy sifatleri ham alohida ahamiyat kasb etadi, uning pedagogik vaziyati namoyon bo'ladi (u barcha o'qituvchilarda insonparvar yo'naltirilgan bo'lishi kerak), kasbiy ko'nikmalar va malakalar ro'yxati esa deyarli to'liq kommunikativ ko'nikma va malakalardan tashkil topganligini ta'kidlash mumkin. Shu tariqa, pedagogik fanlarning bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetentligi va kommunikativ kompetentligining insonparvarlik asosini rivojlantirishdagi mavjud imkoniyatlari to'liq hajmda foydalanilmaydi. Shu bilan birga, pedagog shaxsining insonparvarlik kommunikativ kompetentligi o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlari, muloqotlarining xarakterini belgilaydi, pedagog kommunikativ kompetentligining asosi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytish lozimki shaxsga ta'lim va tarbiya berishda nafaqat ta'lim oluvchiga ta'limning yo'naltirilishi, balki o'qituvchining pedagogik faoliyatga psixologik tayyorligi muhimdir. Bunday hollarda o'qituvchining kasbiy kompetentlik darajasiga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Ta'lim tizimida kompetentli yondoshuv ta'lim islohatlarining konseptual asoslari sifatida qabul qilinishi, ta'lim tizimiga kompetentli yondoshuvning joriy etilishi ta'lim maqsadi, mazmuni, o'qitish shakli, o'qitish usullari, pedagogik va axborot texnologiyalari, nazorat usullarini hamda ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi ro'lida jiddiy o'zgarishlarni amalga oshirishni talab etadi. O'qituvchining kasbiy kompetentligini tarkib toptirish uchun pedagogik oliy ta'limda tub o'zgarishlarni amalga oshirish kerak. Oliy ta'lim Davlat ta'lim standarti, o'quv dasturi va darsliklarni takomillashtirish yo'nalishida muayyan ishlar olib borilayotgan bir paytda, mavjud an'anaviy mazmundan voz kechish qiyin kechsa-da, ta'lim mazmunini yanada aniqlashtirish lozim bo'ladi

Adabiyotlar:

1. YUNESKO xalqaro me'yoriy hujjatlari. //O'zbekcha nashrining mas'ul muharriri L.Saidova. –T.; “Adolat”, 2004, –B 19-62. 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi PF-4947-son Farmoni.
2. Bermus A.G. Problemi i perspektivi realizatsii kompetentnostnogo
3. podxoda v obrazovanii. www.eidoc.ru. 2005, 09, 10.
4. Lebedev O.YE. Kompetentnosniy podxod v obrazovanii. www.nekrasovepb.ru
5. Zimnyaya I.A., I.A. Klyuchevnix. Kompetentsii – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya. quality.petrso.ru